

რუსეთის პოლიტიკური თაგაში სოლომონ I-თან და კაპიტან შტედერის მისია იმერეთში

დავით მერკვილაძე

როგორც ცნობილია, მიუხედავად სოლომონ I-ის გამოკვეთილი ანტიოსმალური ორიენტაციისა, რუსეთის საიმპერატორო კარმა თავი შეიკავა იმერეთის მფარველობაში მიღებისაგან. თავშეკავების მიზეზად ოსმალეთთან დადებულ ქუჩუკ-კაინარჯის ხელშეკრულება სახელდებოდა (მერკვილაძე 2017/2018: 148); (დუბროვინი 1886: 55). აღნიშნული შეთანხმება რუსეთმა ყირიმის სახანოს დაუფლების ერთხელ მანამდე საკმარისად შელახა, მაგრამ ყირიმის ანექსიის შემდეგ, პორტას მოთმინების ფიალა საშიშ დონემდე რომ აღარ ავსებულობო, ამავე ხელშეკრულებით ფორმალურად ოსმალეთის გავლენის სფეროში აღიარებულ იმერეთის სამეფოსთან ოფიციალური მფარველობითი ხელშეკრულების გაფორმება რუსეთში უფრო ხელსაყრელი მომავლისათვის გადადეს (მერკვილაძე 2018: 113-114); (მერკვილაძე 2019: 30). რუსეთში ამჯერად იმითაც ძალიან კმაყოფილი იქნებოდნენ, თუ მათ მიერ ყირიმისა და ყუბანისპირეთის შეერთებას ოსმალეთი ფაქტობრივად „გადაწყლაპავდა“ (მერკვილაძე 2018: 111). სამხრეთ კავკასიის გამო კი თავის ტრადიციულ სამხრეთელ მეტოქესთან ომისათვის რუსეთი იმხანად ჯერ მზად არ იყო. თუმცა იქ არასასურველი, მაგრამ მოსალოდნელი ომისათვის თადარიგს მაინც იჭერდნენ.

ამის მიუხედავად, რუსეთის იმპერიის მესვეურნი დასავლეთ საქართველოში თავის პოლიტიკურ გავლენას გულმოდგინედ უფრთხილდებოდნენ. ოსმალეთის მიერ რუსეთისათვის ომის გამოცხადების შემთხვევაში იმერეთის მეფის ჯარს, ქართლ-კახეთის ჯართან ერთად, ოსმალთა წინააღმდეგ თავიანთ სასარგებლოდ აბრძოლებდნენ და ამით მოწინააღმდეგეს დამატებით თავსატეხს გაუჩენდნენ (მარკოვა 1966: 192). სოლომონ I-ის მფარველობაში მიღების თხოვნაზე გაცემული უარის გამო რუსეთის მთავრობაში ფრთხილობდნენ, რომ მეფის პოლიტიკური სიმპათიები ოსმალეთისაკენ არ გადახრილიყო. მით უფრო, როცა რუსეთთან ომის ზღვარზე მდგარი სულთნის კარი ყოველ ღონეს ხმარობდა, იმერეთის მეფესთან ურთიერთობები მაქსიმალურად დაეთბო.

პ. პოტიომკინი შეშფოთებული იყო მეფის კარზე ოსმალური დიპლომატიის გააქტიურების შესახებ მისი ჯამშუების მიერ იმერეთიდან მოწოდებული ცნობებით. იგი უკვე ხედავდა სასწრაფო ზომების მიღების საჭიროებას, რომ სოლომონთან ურთიერთობის ინიციატივა არ გადასულიყო ოსმალების ხელში. ნიშანდობლივია, რომ 6 სექტემბერს, იმავე დღეს, როგორც კი მეფე სოლომონის წერილი მიიღო, პ. პოტიომკინმა იმერეთის მეფესთან გააგზავნა დივიზიონის კვარტერმეისტერი კაპიტანი ლეონ ფონ შტედერი (მაჭარაძე 1968: 69, 71).

აღსანიშნავია, რომ შტედერის აღნიშნული მისია საერთოდ ამოვარდნილია XIX ს-ის რუს ისტორიკოს ნ. დუბროვინთან. იგი აღნიშნავს, რომ, როცა სოლომონ I ერეკლე II რუსეთის მფარველობაში მიღების ამბავი შეიტყო და თვითონაც იმავე საფუძველზე მოითხოვა მფარველობაში მიღება, პ. პოტიომკინმა მას გაუგზავნა საჩუქრები და შესთავაზა რწმუნებით აღჭურვილი პირი გამოეგზავნა, ვისაც ქვეშევრდომობის პირობებზე დაელაპარაკებოდა. მაგრამ შემდეგ იგი ასეთი რწმუნებულის გაგზავნას აღარ დალოდებია და საქართველოში მომავალ პოლკ. ტომარასთვის დაუვალებია, რომ თბილისში საქმის მოგვარების შემდეგ ქუთაისში ჩასულიყო იმერეთის მეფესთან (დუბროვინი 1886: 55-56). შტედერის მისიის უგულებელყოფასთან ერთად სხვადასხვა დროს მომხდარი მოვლენები აქ გარკვეულწილად აღრეულიყაა ერთმანეთში. იმერეთში ვ. ტომარას მოგვიანებით შემდგარ ამ მეორე მისიის შესახებ სხვაგან გვექნება საუბარი. რაც შეეხება პოტიომკინის მიერ საჩუქრებისა და წერილის გაგზავნას, დუბროვინი

ამას 24 სექტემბრით ათარიღებს (დუბროვინი 1886: 56, შენ. 1). მაგრამ მის მიერ დასახელებული საჩუქრები (ინგლისური ოქროს საათი, სათუთუნე, ბეწვეული, ქალაღდები, კალენდარი და ა.შ.), პოტიომკინმა გააგზავნა 31 ივლისს, როცა სოლომონ მეფეს ერეკლე II-სთან ტრაქტატის დადების ამბავს ატყობინებდა (მერკვილაძე 2019: 22, შენ.1); შდრ. (დოკუმენტები 2014: 220-221) და არა სოლომონ I-ის საპასუხო წერილის შემდეგ. ხოლო რწმუნებულის გაგზავნის შეთავაზება მეფესთან 7 სექტემბერს უკვე მიწერილი ჰქონდა. ამის თაობაზე ზემოაღნიშნული დღით დათარიღებულ წერილში პ. პოტიომკინი აცნობებდა გრ. პოტიომკინს (მაჭარაძე 1968: 68). ძნელი გამოსაცნობი არ უნდა იყოს, რომ სანდო პირის გაგზავნის შეთავაზების შესახებ წერილს კავკასიის ჯარის სარდალი წინა დღით, 6 სექტემბერს გაატანდა იმერეთში კაპიტან შტედერს.¹

მეორე მხრივ, პ. პოტიომკინმა მითითებები გაუგზავნა თბილისში მყოფ რუსეთის რწმუნებულ ს. ბურნაშევს, რათა მას თავისი ადგილსამყოფელი მცირე ხნით იმერეთში გადაეტანა, ვინაიდან, როგორც კავკასიის ხაზის სარდლისათვის შეუტყობინებიათ, თურქები ხშირ და მჭიდრო ურთიერთობას ამყარებდნენ სოლომონთან და ცდილობდნენ მეფის მიმხრობას. პ. პოტიომკინი აღნიშნავდა, რომ იმერეთის მეფის გულწრფელობისა და სიჯიუტის გათვალისწინებით, მეფე ერეკლესთან ტრაქტატის დადებას შეიძლებოდა სოლომონ მეფის იმედგაცრუება მოჰყოლოდა ან შეურაცხყოფილად ეგრძნო თავი. თვითონ კავკასიის ხაზის სარდალი კი ვერ დაუშვებდა, რომ ამის გამო იმერეთის მეფეს პოლიტიკური ორჭოფობა დაეწყო. ხოლო ვინაიდან ბურნაშევი სოლომონთან ყველაზე ახლო მანძილზე იმყოფებოდა, მას ყველა ღონე უნდა ეხმარა მეფის მიმართ თურქების გეგმების დასამსხვრევად (მაჭარაძე 1968: 68).

რუსეთის ხელისუფლების პოზიცია იმერეთის სამეფოს მიმართ ნათლად იკვეთება პ. პოტიომკინის 7 სექტემბრის ზემოდასახელებულ წერილში გრ. პოტიომკინისადმი: „თქვენი 3 აპრილის მითითების შესაბამისად ძალ-ღონე არ დამიზოგავს, რომ სოლომონ მეფე რუსეთის მფარველობაში შესასვლელად წამეჩვენებინა, მაგრამ ცდა რად მინდოდა, როცა თვითონ სოლომონიც ამ საქმის დიდი მოსურნეა“ (მაჭარაძე 1968: 68).

კავკასიის ხაზის სარდალს ასევე აინტერესებდა, რამდენად იძლეოდა არსებული პოლიტიკური ვითარება ამ აქტის განხორციელების საშუალებას. განაწყენებულ სოლომონს რუსებზე გული რომ არ აეყარა, პ. პოტიომკინს მისთვის მიუწერია მასთან წარმომადგენელის გამოგზავნის შეთავაზების შესახებ და ამიტომ მეფის წარმომადგენლის მოსვლამდე ითხოვდა საკითხში გარკვევას, რათა შესაბამისად ემოქმედა.

ამ წერილიდან ცხადი ხდება, რომ პ. პოტიომკინს სოლომონისათვის ხელშეკრულების პირობებზე წარმომადგენლის გამოშვების შეთავაზების რწმუნება არ ჰქონია (მაჭარაძე 1968: 80). როცა ამ ნაბიჯს დგამდა, მას იმერეთთან მსგავსი ხელშეკრულების დადების გადაწყვეტილების შესახებ არც შესაბამისი ინსტრუქცია ჰქონდა მიღებული პეტერბურგიდან. მაგრამ გენერალ-პორუჩიკი შიშობდა, რომ იმერეთის სამეფო კარზე ოსმალურ დიპლომატიურ აქტიურობას ქართლ-კახეთის სამეფოს მფარველობაში მიღებისა და იმერეთთან ასეთი ხელშეკრულების დადებაზე უარის თქმის პირობებში, გასაკვირი არ იქნებოდა, რუსეთზე გულაცრუებული სოლომონ მეფე ოსმალებს თავის მხარეზე გადაეხარათ. ამიტომ ამ გზით იგი ოსმალური დიპლომატიისათვის ინიციატივის წართმევას ლამობდა. პ. პოტიომკინი ამ ნაბიჯით სოლომონს უქმნიდა წარმოდგენას, თითქოს მის თხოვნას აკმაყოფილებდა მფარველობაში მიღების საკითხზე მოლაპარაკებების წარმოების დასაწყებად რუსეთში მეფის წარმომადგენლის გაგზავნის თაობაზე, ვინაიდან მორიგი პირდაპირი უარი შეიძლებოდა რუსეთს იმერეთის დაკარგვის ფასად დაჯდომოდა. ამიტომ აღნიშნული ყალბი აქტიურობით მეფეს რუსეთის მხარდაჭერის ცრუ იმედებს რომ უღვივებდა, პ. პოტიომკინი არაფერს კარგავდა და მხოლოდ დროის მოგებას ცდილობდა. დრო კი არ ითმენდა. სანამ ჩრდილო კავკასიიდან მისი გაგზავნილი საგანგამო სიგნალი პეტერბურგში ჩააღწევდა და შემდეგ იქიდან სათანადო მითითებებს მიიღებდა, შეიძლებოდა

ძალიან გვიანი ყოფილიყო. ამიტომ ჯერ შტედერი გააგზავნა საგანგებო დავალებით და მეორე დღეს, უკვე პოსტ ფაქტუმ – პატაკი გრ. პოტიომკინთან, რათა ახალი სამოქმედო გეგმის მიღება მოესწრო, სანამ სოლომონის წარმომადგენელი გეორგიევსკში მის რეზიდენციას მიაღებოდა.

პ. პოტიომკინისაგან მიღებული უწყების საფუძველზე 13 ოქტომბერს გ. პოტიომკინი ეკატერინე II-ს აცნობებდა სოლომონ I-ის მიერ „უზენაესი პროტექციის“ თაობაზე თხოვნის განახლების ამბავს და უმატებდა, რომ ამის გამო მას პ. პოტიომკინისათვის დაუვალებია, განეგრძო მეფესთან მიწერ-მოწერა და ებრუნა რუსეთის მიმართ მისი უეჭველი კეთილგანწყობის შესანარჩუნებლად (მარკოვა 1966: 193). მაშასადამე, პ. პოტიომკინს, ზემოდან მიღებული მითითებით, სოლომონ I ხშირი კორესპოდენციებით უნდა შეეყოლიებინა და, ამგვარად, იგი „მოკლებე დაება“, რათა რუსებზე განაწყენებული მეფე ოსმალებისკენ არ შეტრიალებულიყო.

მოვლენებს ცოტა გავუსწრებ და აქვე აღვნიშნავ, რომ რუს მოხელეთა შიში სოლომონ I ორიენტაციის შესაძლო ცვალებადობისადმი იმის შემდეგაც გაგრძელდა, რაც იმერეთის მეფის კეთილგანწყობა რუსეთის მიმართ სხვადასხვა ცნობებით უცილობლად დადასტურდა. ასე მაგალითად, დეკემბრის დასაწყისში მიღებული შტედერის მოხსენებით კვლავ დადასტურდა სოლომონ I-ის „ერთგულება იმპერატორის ტახტისადმი“, მაგრამ პ. პოტიომკინს ეს დამშვიდების საფუძველს მაინც არ აძლევდა: მას აცნობეს, რომ მეფე სოლომონს ოსმალეთიდან ჩამოსული ელჩებიც კეთილად გაუსტუმრებია. მეფის ზოგიერთი მოხელის რუსებისადმი არაკეთილგანწყობილებისა და დადიან-გურიელის მერყეობის, ვაითუ სოლომონი „თურქების ცრუ დაპირებებს წამოგებოდა“, გენერალ-პორუჩიკი კვლავ ავალებდა პოლკოვნიკ ბურნაშევს, გადაბარებულიყო ქუთაისში, სადაც ძალზე საჭირო იყო ამ დროს მისი ყოფნა. რუს რეზიდენტს სოლომონისათვის უნდა აეხსნა, რაოდენი „სარგებელი“ ნახა ერეკლემ რუსეთთან „მეგობრობით“ და ამ გზით იმერეთის მეფეში „მოშურნეობა გაელვძიებინა“; ასევე ცდილიყო, გადმოებრებინა ყველა გავლენიანი თავადი, რომელიც ეჭვის თვალით უცქერდა რუსეთისადმი ერთგულებას, ხოლო მფარველობით დაეიმედებინა ის დიდებულნი, ვინც ისედაც ამჟღავნებდნენ იმპერიისადმი ერთგულებას. „ერთი სიტყვით, ამჟამინდელი მდგომარეობა, – წერდა ბოლოს პ. პოტიომკინი, – ითხოვს უზუსტეს ყურადღებას, რათა ერთი უმცირესი შემთხვევაც კი არ გამოგრჩეთ, სადაც თურქები განიზრახავენ, ჩვენგან მეფე სოლომონის წართმევის მცდელობას“ (მაჭარაძე 1968: 76-77).

პ. პოტიომკინი უკვე ისედაც გეგმავდა, სოლომონ I და მის დიპლომატიურ ურთიერთობებზე მუდმივი კონტროლი ჰქონოდა. თუ აქამდე იმერეთის მეფესთან ურთიერთობის დამყარება ქართლის გავლით ხდებოდა, ახლა საჭიროდ ჩაითვალა ახალი გზის გაკვალვა კავკასიის ხაზიდან პირდაპირ იმერეთისაკენ. ამიტომაც გეორგიევსკიდან გამომგზავრებული შტედერი ამ გზის დასაზვერად ალაგირიდან მდ. არდონს ამოუყვა ნარისაკენ (ისტორიულ დვალეთის მხარეში) და მამისონის უღელტეხილით გადმოვიდა რაჭაში, სოფ. გლოლაში. პ. ბუტკოვის სიტყვით, გლოლა მდ. რიონზე მდებარეობს, რომლის სათავე ახლოსაა არდონის სათავესთან (ბუტკოვი 1869: 136). მაგრამ მამისონით შტედერი გადმოვიდოდა მდ. ჭანჭახის ხეობაში, რომელიც რიონის მარცხენა შენაკადია და რომლის ნაპირზეცაა სინამდვილეში გაშენებული სოფ. გლოლა. შემდეგ აქედან უწერა-ონის გავლით შტედერი ჩასულა ქუთაისში (მაჭარაძე 1968: 76-77).

თავის მხრივ, ს. ბურნაშევმა თბილისიდან იმერეთში გაუშვა მთარგმნელი ტამაზინი (თამაზინი). ის იმერეთის სამეფო კარზე არსებულ ვითარებას უნდა გასცნობოდა და ამის თაობაზე ბურნაშევისათვის უნდა მოეხსენებინა.

შტედერსა და ტამაზინს სოლომონ მეფე მძიმედ ავად დახვედრიათ ლომსიათხევეში (მხარე იმერეთში, დღევანდელ ზესტაფონის მუნიციპალიტეტში). მეფის ავადობა იმდენად გართულებული ყოფილა, რომ მის კარზე შიშობდნენ, რომ შეიძლებოდა, იგი დღე-დღეზე გარდაცვლილიყო. აკი შტედერისათვის უთქვამთ კიდევ: ის ან მეფის ავადობის შემსუბუქებას უნდა დალოდებოდა, ან მის გარდაცვალებას. შტედერისავე გადმოცემით, გამოჯანმრთელების იმედი აღარც სოლომონს ჰქონია:

მეფეს იგი თავისთან მოუხმია სამეფოს დიდებულთათვის, უბრძანებია, საწოლთან მიეტანათ მისი ხმაღ-იარაღი, რომელსაც ცრემლმორეული მთხვევია და ყველა რუსეთის ერთგულებაზე დაუფიცებია. შემდეგ მეფე გამომშვიდობებია ყველა იქ შეკრებილთ, ამ უკანასკნელთა მოთქმა-ტირილის თანხლე-ბით (მაჭარაძე 1968: 74-75).

შტედერს ლომსიათხევში 15 დღე დაუყვია, რის შემდეგადაც სოლომონი გამომჯობინებულა და ქუთაისში გამგზავრება გადაუწყვეტია. მეფეს შტედერიც თან წაუყვანია (მაჭარაძე 1968: 74). ვინაიდან მეფე 20 ოქტომბერს გამოკეთებულა, გამოდის, რომ შტედერს ავადმყოფი მეფისათვის ლომსიათხევში 5 ოქტომბერს მიუკითხავს.

რაც შეეხება ტამაზინს, მას მეფის ავადმყოფობის ხანაში მისთვის ყველა საჭირო ცნობები მოუგ-როვებია. იგი ეტყობა, დაელოდა მეფის ბედის გარკვევას და როგორც კი ნათელი გახდა სოლომონის გამოჯანმრთელების საკითხი, ტამაზინი იმავე დღეს უკან გამობრუნებულა და ერთ კვირაში, 27 ოქტომბერს ს. ბურნაშევს იმერეთის ცხელ-ცხელი ამბები და სოლომონ მეფის წერილი ჩამოუტანა თბილისში. იმერთა მეფე რუსეთის წარმომადგენელს აუწყებდა, რომ აპირებდა, ერეკლეს კარზე თავისი მოძღვრის გამოგზავნას ორ მეფეს შორის შეთანხმების მისაღწევად (მაჭარაძე 1968: 72).

1 ნოემბერს შტედერს პ. პოტიომკინისათვის გაუგზავნია ორი პატაკი (ერთი გერმანულ ენაზე ყოფილა დაწერილი). ამ მოხსენებებში თავისი მგზავრობის შესახებ თხრობის შემდეგ იგი იუწყებოდა იმერეთის მეფის ავადობის თაობაზე, რომ გაჯანმრთელებულმა სოლომონ მეფემ ბრძანა მისი თან წაყვანა ქუთაისში, სადაც შეიტყო, რომ მეფე მასთან ერთად პ. პოტიომკინთან მოსალაპარაკებლად აპირებდა დავით ბეგის (სავარაუდოდ, უნდა იგულისხმებოდეს მეფის მდივანბეგი დავით კვინიხი-ძე (მაჭარაძე 1968: 74, შენ. 1) გაგზავნას. შტედერი იწერებოდა ასევე სოლომონის კარზე ოსმალთა ელჩების ვიზიტების შესახებაც და ბოლოს იმედს გამოთქვამდა, რომ ამ მოხსენების გამოგზავნიდან მალევე შეძლებდა უკან გამობრუნებას და თავისი მისიისა და იმერეთში არსებული პოლიტიკური ვითარების შესახებ გენერალ-პორუჩიკს უფრო დანვრილებით მოახსენებდა (მაჭარაძე 1968: 74-75).

10 ნოემბერს ტამაზინის მიერ იმერეთიდან ჩამოტანილ ცნობებზე დაყრდნობით პ. პოტიომკინს მოხსენებას უგზავნის ს. ბურნაშევიც. ს. ბურნაშევი საუბრობს იმერეთში ოსმალთა დიპლომატიურ გააქ-ტიურებაზე. ამ კონტექსტში მას საეჭვოდ ეჩვენება მეფის ცოლისძმების, ორი ძმა წულუკიძის რუსეთთან ცივი დამოკიდებულება და გამოთქვამს ეჭვს, რომ სამეფო ტახტზე მეფის პირდაპირი მემკვიდრის არარსებობის პირობებში მათ, შესაძლოა, მეფის გარდაცვალების შემდგომ ხელისუფლების დაუფლე-ბა ოსმალთა დახმარებით სურდეთ, ვინაიდან ამ მხრივ რუსეთის იმპერატრიცას მართლმსაჯულებამ მათ შეიძლება ძალაუფლება დააკარგვინოს. მათ საპირისპიროდ კი რუსეთის ერთგულებად ს. ბურნაშევი მიიჩნევს ძმებ წერეთლებს, რომელთაგან ერთი სამეფოს სარდალია, ხოლო მეორე – სახლთუხუცესიო. პ. პოტიომკინისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი – მეფის კეთილგანწყობა რუსეთისადმი და მისი სწრაფვა, ესარგებლა იმპერატრიცას იგივე მოწყალებით, რითაც ერეკლემ ისარგებლა – უცვლელი იყო. მეტიც, სოლომონი სიამაყით აღნიშნავდა, რომ უკვე თხუთმეტი წელიწადია, რაც თავს რუსეთის იმპერატრიცას სრულ ქვეშევრდომად მოიაზრებდა (მაჭარაძე 1968: 72-73).

პ. პოტიომკინი გაოცებას ვერ მალავდა, რომ მის მიერ იმერეთში გაგზავნილი კაპიტანი შტედერი უკვე მესამე თვე იყო, რაც არ ჩანდა და არც რაიმე სმენოდა მის შესახებ. ამიტომ 16 ნოემბერს, ჯერ კიდევ ს. ბურნაშევის ზემოაღნიშნული წერილის მიღებამდე, იგი ინტერესდებოდა რა, რამდენად სარწმუნო იყო გავრცელებული ხმები ოსმალეთის სამხედრო სამზადისის შესახებ, დასავლეთ საქართველოში რუსეთის წარმომადგენელს შემფოთებული თხოვდა, ეცნობებინა მისთვის, თუკი რაიმე უწყება მოეპოვებოდა მეფე სოლომონისაგან (ცაგარელი 1901: 14).

ამასობაში ს. ბურნაშევთან მიბრძანდა ქართლში ჩამოსული სოლომონ მეფის მოძღვარი, რომელსაც იმერეთის მეფისაგან ერეკლე მეფესთან შერიგების პირობები ჩამოეტანა. ამის თაობაზე პოლკოვნიკი ბურნაშევი ოთხი დღის შემდეგ ატყობინებდა კავკასიის ხაზის სარდალს (მაჭარაძე 1968: 72-73).

ს. ბურნაშევის 10 ნოემბრის მოხსენება პ. პოტიომკინმა ნოემბრის ბოლოს მიიღო, ხოლო შტედერისა – დეკემბრის დასაწყისში. როგორც ვნახეთ, ორივე ცნობა იმერეთის მეფის რუსეთისათვის მყარად საიმედო პოლიტიკურ განწყობაზე მიუთითებდა. მაგრამ პ. პოტიომკინისათვის ეს გულდამწვდების საშუალებას მაინც არ იძლეოდა. 6 დეკემბერს იგი ს. ბურნაშევს წერდა, რომ საქმე მოითხოვდა მის გადაბარებას ქუთაისში. პ. პოტიომკინს, ერთი მხრივ, აშფოთებდა, სოლომონის მიერ სულთნის ელჩების თბილი მიღება და, მეორე მხრივ, ბურნაშევის ჩასვლა უნდა ყოფილიყო დასავლეთ საქართველოს დიდებულთა შორის ოსმალეთის შესაძლო მომხრეებისათვის ერთგვარი თითის დაქნევა, რომ მათ მეფის პოლიტიკური ორიენტაციაში რაიმე მერყეობა არ გამოეწვიათ. გენერალ-პორუჩიკს განსაკუთრებით დადიანისა და გურიელის სანდოობაში ეპარებოდა ეჭვი, რომელნიც, მისი აზრით, იოლად შეიძლებოდა, წამოგებულებიყვნენ ოსმალთა დაპირებებზე. ს. ბურნაშევს ძალისხმევა არ უნდა დაეშურებინა ოსმალთა ელჩების მიერ მეფისათვის მორთმეული წერილების „პირდაპირი შინაარსის“ დასადგენად. მას ასევე უნდა გაერკვია, ეს წერილები ოსმალეთის მთავრობისაგან იყო მოწერილი, თუ – რომელიმე ფაშისაგან. პოტიომკინი იმედოვნებდა, რომ იმპერატრიცასადმი ესოდენი ერთგულების გამოხატველი მეფე მას არაფერს დაუმაღავდა. ბურნაშევს ასევე ევალებოდა მეფეში აღედგრა მოშურნეობა ერეკლეს მიერ რუსეთთან პოლიტიკური კავშირის გაფორმების შედეგად მიღებულ სარგებელთა განმარტებით. იმერეთში ჩასვლამდე კი ს. ბურნაშევს ევალებოდა სოლომონ I-თან გაეგზავნა ამ უკანასკნელის მოძღვარი, რომელიც ქართლში იმერეთის მეფეს ერეკლე II-სთან მოსარიგებლად ჰყავდა მოვლინებული. ამ მოძღვრის პირით სოლომონისათვის ბურნაშევს იმედი უნდა მიეცა, რომ მეფის თხოვნა მფარველობის მიღების თაობაზე შეუსრულებელი არ დარჩებოდა. ამას გარდა, რუსეთის რწმუნებულს სოლომონ I-სათვის უნდა ეთხოვა, რომ მეფეს ოსმალეთიდან მიღებული წერილები ან თვითონ, ან ბურნაშევის ხელით გაეგზავნა პ. პოტიომკინთან (მაჭარაძე 1968: 79).

პ. პოტიომკინი იმავე დღეს გ. პოტიომკინის სახელზე წერს მეორე წერილს და უგზავნის შტედერის პატაკთან, ჩრდილოეთ კავკასიიდან ამ უკანასკნელის მიერ იმერეთისაკენ გაკვალული გზის რუკებთან და ს. ბურნაშევისადმი გაგზავნილი წერილის ასლთან ერთად. წერილში გენერალ-პორუჩიკი თავის ზემდგომს ახარებდა, რომ ყველაფრის მიუხედავად, სოლომონი რუსეთისადმი ერთგულებას ინარჩუნებდა. მაგრამ მეფის ავადმყოფობა და სისუსტე მეფის დიდი ხნის სიცოცხლის იმედს არ იძლეოდა. ამიტომ ითხოვდა მითითებებს მეფის გარდაცვალების შემთხვევაში მისაღებ ღონისძიებათა თაობაზე. თან იუწყებოდა, რომ ვინაიდან სამეფო ტახტზე პირდაპირი მემკვიდრე არ არსებობდა, თუ იმერეთთან პოლიტიკური კავშირის საკითხი სოლომონის სიცოცხლეშივე არ გადაიჭრებოდა, შემდგომ „იმერეთისათვის დამლუპველი შედეგები“ იყო მოსალოდნელი. რამეთუ სხვადასხვა მემკვიდრენი თავ-თავიანთ მომხრეების შემოკრებას დაიწყებდნენ, გარდა ამისა, არც დადიანი და გურიელი აღიარებდნენ ხალხით იმერეთის მეფის მორჩილებასო (მაჭარაძე 1968: 75-76).

ნათელია, რომ რუსი დიპლომატ-მოხელეები სოლომონ I-ს საქმეს ისე უხატავდნენ, რომ მისი რუსეთის მფარველობა-ქვეშევრდომობაში შესვლა მხოლოდ იმერეთა მეფის უცილობელ ინტერესებში შედიოდა, იმპერიისათვის კი ამას არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა და ისინი უბრალოდ კმაყოფილები იყვნენ იმერეთის მეფის მხრიდან გამოჩენილი ერთგულებით, ხოლო მისი სურვილის განხორციელებისა და სამეფოს ბედ-იღბალის გადანწყვეტის საკითხი ოდენ „გულუხვი იმპერატრიცას“ კეთილ ნებაზე იყო დამოკიდებული.

სოლომონისათვის, რასაკვირველია, სრულიად დაფარული იყო იმერეთის მიმართ რუსეთის ნამდვილი ბრახვები, რომელიც ოსმალეთთან დიპლომატიურ-პოლიტიკური ჭიდილის პირობებში იყო ჩამოყალიბებული. ასეთ ვითარებაში უკვე ისედაც ხშირი ავადმყოფობით დასუსტებულ მეფეს გაუჭირდა არსებული პოლიტიკური ვითარებისა და ამის შედეგად ორი ურთიერთმოქიშპე იმპერიისათვის იმ ჯერზე იმერეთის სამეფოს მნიშვნელობის უცდომლად შეფასება. მკაფიოდ გამოხატულმა ცალსახა მიმართულების პოლიტიკურმა კურსმა მეფეს არ მისცა საშუალება, ლავირების საშუალებით ოსმა-

ლეთის მხრიდან იმერეთთან ურთიერთობის დათბობის მცდელობისაგან რაიმე ხელშესახები სარგებელი მიეღო. არადა, შექმნილი განსხვავებული პოლიტიკური ვითარება საამისოდ მეფის წინაშე დიდ ასპარეზს ხსნიდა. უნდა ვიფიქროთ, რომ ოსმალთა ელჩები მეფისაგან სასურველი შედეგის გარეშე ბრუნდებოდნენ უკან. ასევე რუსეთის მიმართ გადაჭარბებული და თან მუდმივი ერთგულების გამოხატვა რუს მოხელეებს უჩენდა განწყობას, რომ სოლომონი თურქების დიპლომატიური აქტიურობის მიუხედავად, მაინც რუსეთის ერთგული რჩებოდა. ამის გამო იმერეთის მეფის მიმართ რაიმე მნიშვნელოვანი სურვილის დასაკმაყოფილებლად, რაც უშუალოდ რუსეთის გეგმებში ჯერ არ შედიოდა, თავს საერთოდ აღარ იწუხებდნენ. ამრიგად, როგორც ობიექტური, ასევე სუბიექტური მიზეზების გამო იმერეთის სამეფო კარზე მხედველობიდან გამორჩა ახალი პოლიტიკური მდგომარეობის შედეგად მათ ხელში აღმოჩენილი შესაძლებლობათა ფართო სპექტრი და, შესაბამისად, იგი სრულიად გამოუყენებელი დარჩათ.

მაღლე რუსეთის ხელისუფლებამ ოსმალეთის მთავრობასთან არსებული დაპირისპირების საკითხი თავის სასარგებლოდ დიპლომატიური გზით მოაგვარა. 1783 წლის 28 დეკემბერს (ახ. სტილით 1784 წლის 8 იანვარს) ოსმალთა დედაქალაქში ხელი მოეწერა რუსეთსა და ოსმალეთს შორის ახალ სახელმწიფოთაშორის ხელშეკრულებას, რითაც პორტამ რუსეთის მიერ ყირიმ-ტამანის ანექსია აღიარა. მართალია, ეს მხოლოდ წინასწარი შეთანხმება იყო, რომლის რატიფიკაცია მოგვიანებით განხორციელდა, მაგრამ ოსმალეთის მხრიდან ყირიმის ანექსიის ოფიციალურმა აღიარებამ რუსეთის საიმპერიო კარზე დიდი აღტაცება გამოიწვია. ეს იმდენად მნიშვნელოვან წარმატებად იქნა განხილული, რომ მიღწეულის უმტკივნეულოდ შენარჩუნების მიზნით გადაწყდა, ამიერიდან, გარკვეულ დრომდე მაინც, ოსმალეთთან მშვიდობიანი ურთიერთობა შენარჩუნებულიყო (მარკოვა 1966: 161).

ამრიგად, პეტერბურგმა არასასურველი ომი თავიდან აიცილა და იმერეთის ოსმალეთის წინააღმდეგ გამოყენების საჭიროება დღის წესრიგიდან მოიხსნა. შესაბამისად, გემოხსენებულმა აქტმა იმერეთის მეფესთან რუსეთის ხელისუფლების პოლიტიკური თამაშის აქტიურ ფაზას საბოლოო წერტილი დაუსვა.

შენიშვნები

- ¹ ნ. დუბროვინის გემოაღნიშნულ შეცდომებზე დაყრდნობით შტედერის მისია საერთოდ გამორჩენილია ზოგიერთი ქართველი მკვლევრის ნაშრომშიც (ცინცაძე 1960: 114); (ბურჯანაძე 1961: 138). შტედერს მხოლოდ ერთხელ და გაკვრით ახსენებს პ. ბუტკოვი. ისიც როგორც იმერეთისაკენ ახალი პირდაპირი გზის გამკვალავს. შტედერის დიპლომატიური დავალების შესახებ კი სიტყვაც არაა დაძრული იხ. (ბუტკოვი 1869: 135-136). უცნაურია, მაგრამ ამ მისიას არ ახსენებს არც ო. მარკოვა თავის გემოდასახელებულ საყურადღებო ნაშრომში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ შტედერის მისიის შესახებ მნიშვნელოვანი საარქივო მასალები სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოიტანეს ვ. მაჭარაძემ და ო.პ. მარკოვამ, რომელთაც დაწვრილებით შეისწავლეს ეს საკითხი (მაჭარაძე 1968: 69-86); (მარკოვა 1966).

დამოწმებანი

ბურჯანაძე 1961: შ. ბურჯანაძე. იმერეთის სამეფო 1768-1784 წლებში, *ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე*, ტ., III, თბილისი.

ბუტკოვი 1869: П. Г. Бутков. *Материалы для новой истории Кавказа с 1722 по 1803 год*, ч. 2. СПб.

დოკუმენტები 2014: *Из истории российско-грузинских отношений, сборник документов*, Москва.

დუბროვინი 1886: Н. Дубровин. *История войны и владычества русских на Кавказе*, том II, СПб.

მარკოვა 1966: О. П. Маркова. *Россия, Закавказье и международные отношения в XVIII веке*, Москва, Наука.

მაჭარაძე 1968: ვ. მაჭარაძე. *ბესიკი დიპლომატიურ სარბიელზე*, თბილისი, მერანი.

მერკვილაძე 2017/2018: დ. მერკვილაძე. იმერეთის სამეფოს საკითხი ქუჩუკ-კაინარჯის საზავო ხელშეკრულებაში, *ქართული წყაროთმცოდნეობა*, ტ., XIX/XX.

მერკვილაძე 2018: დ. მერკვილაძე. იმერეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში მიღების საკითხი (1781-1783 წლის დასაწყისი), *ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები*, N22.

მერკვილაძე 2019: დ. მერკვილაძე. იმერეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში მიღების საკითხი (1783 წლის აპრილი-სექტემბერი), *ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები*, N23.

ცაგარელი 1901: Новые Материалы для жизнеописанія и дѣятельности С. Д. Бурнашева, бывшаго въ Грузіи съ 1783 по 1787 г., Собралъ и издалъ съ приложеніемъ картъ, портретовъ и факсимиле С.Н. Бурнашевъ, подъ редакціей профессора А. А. Цагарели, С.-Петербург.

ცინცაძე 1960: ი. ცინცაძე. 1783 წლის მფარველობითი ტრაქტატი, მასალები რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, თბილისი, საბჭოთა საქართველო.

RUSSIAN POLITICAL GAMES WITH SOLOMON I AND CAPTAIN STEDER'S MISSION IN IMERETI

Davit Merkviladze

After the annexation of Crimea, in order to avoid irritating the Ottomans, the Russian Imperial court postponed the signing of an official protection treaty with the Kingdom of Imereti.

At the same time, if the Ottomans declared war on Russia, the Russian government planned to use the Imereti army, along with the Kartli-Kakheti army, against the Ottomans. The Russian government therefore feared that Solomon I would change his political orientation due to refusal for the patronage of the King of Imereti.

Commander of Russian troops in the Caucasus Paul Potemkin was concerned about the intensification of Ottoman diplomacy at the court of the King of Imereti. Therefore, on September 6, he immediately sent Captain Leon von Steder to Solomon I.

On December 28, 1783, the Russian ambassador to Constantinople I. Bulgakov and Ottoman Admiral Hasan Pasha signed a new agreement. Under this treaty, the Sultan's government recognized the annexation of Crimea-Taman by Russia. As a result, St. Petersburg avoided an unwanted war. Consequently, the need to use the Kingdom of Imereti against the Ottomans was removed from the agenda and Russian political games with Imereti ended at that stage.